

ARBİTRAJ İŞLEMLERİNİN VERGİLENDİRİLMESİ

Ahmet EROL
Maliye BaŐmüfettiŐi

1. KONU

Kambiyo ve bankacılık mevzuatı çerçevesinde yapılan arbitraj işlemlerine konu dövizlerin ŐatıŐ tutar  üzerinden 01.08.1994 tarihine kadar alınması gereken binde 1 oranındaki Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi bu bölümün konusunu oluŐturmaktadır.

2. KONUYA İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER

Finansal fon değerlendirme yöntemlerinden biri olan **arbitraj (arbitrage)**; kambiyo kısıtlamaları bulunmayan ülkelerin borsalarında, kote edilen döviz kurları arasındaki farklılıklardan yararlanarak kazanç sağlamak amacıyla bir paranın, ucuz olduğu piyasadan alınıp, pahalı olduğu piyasada satılması iŐlemdir. Kısaca, yabancı paraların kur farklılıklarından kazanç sağlanmasıdır. Bir dövizin göreceli (nispi) olarak ucuz olduğu piyasadan satın alınıp, pahalı olduğu piyasada satılması ve aradaki farktan yararlanılmasına **döviz arbitrajı** adı verilmektedir.

Arbitraj iŐleminde sadece döviz değer, çeşitli değerli maden (altın, platin, gümüŐ, elmas vb.) ve kıymetli evrak da kullanılmaktadır.

Arbitraj işlemleri; fonlar bir ülkeden diğerine gönderilmeden (fiziksel para hareketi olmadan), banka hesaplarında yapılan kayıtlarla ve telefon, telefax, telgraf, telex, uluslararası bilgi işlem sistemi gibi hızlı iletiŐim araçlarından yararlanılarak gerçekleŐtirilmektedir.

Yöntemi ve biçimi ne olursa olsun arbitraj işlemi sonuçta bir döviz ŐatıŐ iŐlemdir. Bir piyasada A dövizi satılarak B dövizi alınmakta; alınan bu B dövizi, bir başka piyasada satılarak C dövizi alınmaktadır. Bu Şekilde, döviz piyasaları arasındaki kur farklarından bir getiri sağlanmaktadır.

13.07.1956 tarih ve 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 28'inci maddesinde; banka ve sigorta Şirketlerinin 10.06.1985 tarih ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'na göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne Şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakten veya hesaben aldıkları paraların Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne tabi olacağı belirtilmiŐtir.

Anılan Yasa'nın matrahı belirleyen 31'ici maddesiyle Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin matrahı; 28'inci maddede yazılı paraların tutar  olup; kambiyo alım ve satım muamelelerinde kambiyo ŐatıŐlarının tutar  bu verginin matrahı kabul edilmiŐtir. 6802 sayılı Yasa'nın "vergi oranı"nı düzenleyen 33'üncü maddesinde, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin oranının % 15

Finans Dünayası Dergisi, Haziran 1992, Sayı:30.
Mükellefin Dergisi,Sayı:56, Ağustos 1997, ss.13-18.

(88/13608 sayılı Bankalar Kurulu Kararı ile, 01.01.1989 tarihinden itibaren % 5) olduğu hüküm altına alınmıştır. Aynı madde hükmü ile, kambiyo muamelelerine uygulanacak Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi oranı, matrahın binde biri olarak düzenlenmiştir.

6802 sayılı Yasa'nın 28, 30, 31, 32 ve 33'üncü maddelerinin birlikte değerlendirilmesi sonucu; Yasa yapıcının kambiyo muameleleri dışında kalan banka ve sigorta muamelelerinde verginin doğması için, "bir muamele yapılmasını" ve "lehe bir para kalmasını" şart koştuğu görülmektedir. Kambiyo muamelelerinde ise, bu iki şartın birlikte gerçekleşmesi aranmamış, bir muamelenin yapılmış olmasını; yani, sadece kambiyo satışının yapılmış olmasını verginin doğması için yeterli görmüştür. Kambiyo muameleleri üzerinden, binde 1 oranında alınmakta olan vergide esas olan işlemin kendisidir. Dolayısıyla, burada lehe kalan para değil, işlemin tutarı binde 1 oranında alınan vergiye matrah olmaktadır. Bir başka deyişle, bu bir işlem vergisi olup; kar veya lehe para kalması önem taşımamaktadır.

4008 sayılı Yasa'nın 35'inci maddesiyle 6802 sayılı Yasa'nın 29'uncu maddesine eklenen (p) bendi ile, 01.08.1994 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere arbitraj muameleleri ve bu muameleler sonucu lehe alınan paralar istisna kapsamına alınmıştır. Yapılan bu yasal düzenleme 01.08.1994 tarihinden önceki arbitraj muamelelerinin ve bu muamele sonucu lehe kalan paraların Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne tabi olduğunun yeterli kanıtı niteliğindedir.

Bu konularla ilgili olmak üzere Maliye Bakanlığı tarafından Gider Vergileri 83 Seri Numaralı Genel Tebliği hazırlanmış ve 21.08.1990 tarih ve 20612 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Söz konusu Tebliğ ile, 6802 sayılı Yasa'nın kambiyo işlemlerine ilişkin son derece açık olan lafzî konusunda uygulamada ortaya çıkan tereddüt ve duraksamalar kesin bir şekilde giderilmiştir. Ayrıca "arbitraj işlemlerinin vergilendirilmesi" konusu ile ilgili olarak çeşitli bankalara Maliye Bakanlığı tarafından Özelgeler (muktezalar) verilmiştir. Söz konusu Özelgelerde, "arbitraja konu dövizlerin satış tutarı üzerinden binde 1 kambiyo muameleleri vergisi ödenmesi gerektiği" yönünde görüş bildirilmiştir.

Ayrıca, arbitraj işlemlerinin vergilenmesi gerektiğine ilişkin T.C. Danıştay'ın müztekâr hale gelmiş çok sayıda kararı bulunmamaktadır. T.C. Danıştay Yedinci Dairesi'nin 15.02.1996 tarih ve E: 1994/490, K: 1996/640 sayılı Kararı aynen aşağıda olduğu gibidir:

"6802 sayılı Gider Vergileri Kanununun 28. maddesinde, 'Banka ve sigorta şirketlerinin 10.6.1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir.' hükmü yer almıştır. Aynı kanunun olay tarihinde yürürlükte bulunan 'istisnalar' başlıklı 29. maddesinde, bu maddede yazılı muameleler dolayısıyla alınan paraların banka ve sigorta muameleleri vergisinden müstesna olduğu belirtilmek suretiyle istisnalar yer verilmiştir.

6802 sayılı Kanunun olay tarihinde yürürlükte bulunan 33. maddesinde ise, banka ve sigorta muameleleri vergisi nispetinin, kambiyo muamelelerinde, matrahın %01'i olduğu açıklanmıştır. Burada sözü edilen kambiyo muamelelerinin, 31. maddenin ikinci fıkrasında yazılı kambiyo alım satım muameleleri olduğu kuşkusuzdur. Matrah ise kambiyo satışlarının tutarını teşkil etmektedir.

Bu hükümlerden de anlaşılacağı üzere, kambiyo muameleleri dışında kalan banka ve sigorta muamelelerinde, verginin doğması için iki koşulun gerçekleşmesi, yani bir muamele yapılması ve lehe para kalması gerektiği halde, kambiyo muamelelerinde lehe para kalması koşulu bulunmayıp, münhasıran kambiyo satışının varlığı verginin doğması için yeterlidir.

Kambiyonun, dolayısıyla kambiyo satışının tanımlanmasında, paranın ve kambiyo-para ilişkisinin niteliği üzerinde durulması gerekir. Bir 'değer' ölçüsü olan milli para, bu niteliği nedeniyle bir değişim aracıdır. Ancak, ülke içinde bir mal olarak alınıp satılmaması nedeniyle başlıbaşına bir 'fiyatı' bulunmamasına karşın, ülke hudutları dışında alınıp satılabilme özelliği dolayısıyla bir fiyata sahip olması sonucu mal hüviyeti kazanmakta ve milletlerarası ödemeler nedeniyle alınıp satılabilen bu nitelikteki paraya kambiyo denilmektedir.

Kambiyo, yabancı ülkeler paraları (madeni ve kağıt) yanında, bunları temsil eden çek, poliçe, kredi mektubu ve havale gibi ödeme vasıtalarını da ifade etmektedir. Arbitraj; kambiyo kısıtlamaları bulunmayan ülkelerin borsalarında aynı anda belirlenen döviz kurları arasındaki farklılıklardan yararlanarak kazanç sağlamak üzere, bir paranın, ucuz olduğu piyasadan satın alınıp, pahalı piyasada satılması şeklinde tanımlanmaktadır. Bankalarca arbitraj işlemlerine çeşitli amaçlarla başvurulmakta olup, kar elde etmenin yanında, gerek TC Merkez Bankasına zorunlu döviz devri, gerekse müşterinin talep ettiği dövizin banka mevcutları içinde bulunmaması halinde, değişim yoluyla temin edilerek müşterinin hizmetine sunulması gibi nedenler de arbitrajı gerekli kılmaktadır.

Kambiyo işlemi, bir efektif ya da dövizin Türk Lirası ile değişimini ifade edebildiği gibi, iki yabancı ülke parasının birbirleriyle değiştirilmesi anlamını da kapsar. Arbitraj, münhasıran iki yabancı ülke parasının değiştirilmesini ifade etmektedir. Bu nedenle arbitraj da bir kambiyo işlemidir.

Bu işlemin, kambiyo satışı olup olmadığına gelince;

Arbitraj işlemlerinde, iki yabancı para arasında, yurt dışındaki bir muhabir banka nezdinde ve o bankanın aracılığı ile bir değişim (dönüştürme) söz konusudur. Ancak, burada önemli olan husus, bu değiştirmenin Türk Lirası üzerinden yapılmış bulunmasıdır. Yani olayda, yabancı efektif, muhabir bankaya, günlük cari kur ve Türk Lirası üzerinden yapılan bir satış işlemiyle devredilmiş, döviz satışı bordrosu düzenlenmiş, bu işlem dolayısıyla elde olunan Türk Lirası karşılığında yine aynı zamana ait cari kur (parite) üzerinden diğer bir yabancı para (efektif) satın alınarak döviz alım belgesi düzenlenmiştir. Banka muhasebesinde, tutulan (alım satım ve arbitraj dahil) tüm kambiyo hesaplarının, yani, yabancı para ile olan hareketlerin tamamının Türk Lirası üzerinden kayda geçtiği, tüm bankaların yabancı paraları cari (günlük) kurları ile muhasebe kayıtlarına geçirdikleri anlaşılmaktadır.

Esasen, bu hesapların Türk Lirası üzerinden tutulmasında yasal zorunluluk bulunmaktadır. Zira, 213 sayılı Vergi Usul Kanununun 258 inci maddesinde; 'Değerleme vergi matrahının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespiti' denilmekte, 280. maddesinde de, yabancı paraların borsa rayici ile değerlendirileceği hükme bağlanmış bulunmaktadır. Bu değerlemenin Türk Lirası ile yapılacağı tabidir. Burada işlemi yapan banka (davacı), verdiği döviz (efektif) açısından kambiyo satıcısı durumundadır. Karşılıklı döviz ya da efektif değişimi itibarıyla da ayrı ayrı iki satış işlemi doğmuş olmaktadır.

Bu tespitler sonucunda, yabancı paraların hangi amaçla olursa olsun, yukarıda açıklandığı şekilde değiştirilmesinin kambiyo satışı olarak kabulü zorunlu bulunmaktadır. Zira, yabancı para, önce Türk Lirasına çevrilmekte, elde olunan Türk Lirası ile diğer yabancı para satın alınmaktadır.

Diğer taraftan, yabancı paranın Türk Lirası karşılığında alınması ya da satılması, yani işlemin Türk Lirasına dayandırılması kambiyo alım satımı olarak kabul edilip, banka ve sigorta muameleleri vergisine tabi tutulması kabul edilmekte iken, aynı işlemin yabancı paraya

Finans Dünayası Dergisi, Haziran 1992, Sayı:30.
Mükellefin Dergisi,Sayı:56, Ağustos 1997, ss.13-18.

dayandırılarak yapılmasında nitelik yönünden fark bulunmadığının kabulü gerekir. Kaldı ki, yukarıda değinildiği üzere, bu işlemler gerçekleştirilirken, kur ve pariteler ve muhasebe kayıtları yönünden Türk Lirasının baz olarak alınmakta olması gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda, bu işlemin kambiyo satışı niteliği açıkça ortaya çıkmaktadır.

Bu itibarla, temyiz dilekçesinde ileri sürülen iddialar, vergi aslı yönünden mahkeme kararının bozulmasını sağlayacak nitelikte görülmemiştir.”

Danıştay’ın arbitraj işlemlerinin işlem tutarı üzerinden binde bir oranında Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’ne tabi tutulması gerektiğine ilişkin 1994 ve 1996 yıllarında oybirliği ile verdiği ve yukarıya alınan Karar niteliğinde çok sayıda kararı bulunmaktadır.

3. DEĞERLENDİRME

Kambiyo mevzuatına uygun olarak gerçekleştirilen arbitraj işlemleri tam bir döviz satış işlemidir. Arbitraj işlemi kapsamında bir döviz (örneğin ABD Doları) satılarak, karşılığında başka bir döviz (örneğin Alman Markı) alınmaktadır. İşleme konu paraların türü ne olursa olsun, yapılan işlem hangi araçlarla gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, işlemin yapılmasında hangi piyasalar kullanırsa kullanılsın arbitraj işlemi bir kambiyo alım ve satım işlemidir. Bu nedenle, 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu’nun 31’inci maddesinin ikinci fıkrası kapsamında vergilendirilmeleri gerektiği açıktır. Bu işlemlerin binde bir oranında vergilendirilmesi açısından satış bedelinin alış kurunun üzerinde olup olmaması, bu satıştan banka lehine bir para kalıp kalmaması konusu önem arz etmemektedir. yazımızın “**3 - Konuya İlişkin Yasal Düzenlemeler**” bölümündeki açıklamalar ve bu bölümde yapılan değerlendirmelerin birlikte ele alınması sonucunda; arbitraja konu dövizlerin satış tutarı üzerinden binde 1 oranında Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi ödenmesi gerektiği açıktır.

4. SONUÇ

Arbitraj işlemleri, finansal kurumların değişik amaçlarla kullandıkları bir finan yönetimidir. Yoğunluklu kullanım alanı piyasalar arasındaki kuru farklılıklarından yararlanmak yoluyla belirli bir kar sağlamaktır. Ancak, özellikle bankaların arbitraja sadece kar sağlamak amacıyla değil, aynı zamanda müşterilerinin değişik türden dövizlere olan istemlerini zamanında karşılamak üzere başvurdukları da bir gerçektir.

Bu alandaki dünya ve Türkiye uygulamalarına bakıldığında, arbitraj işlemlerinde karlılık oranlarının son derece düşük olduğu görülmektedir. Türkiye’deki bankaların arbitraja işlemlerindeki ortalama karlılık rakamı onbinde 4-5 dolaylarındadır. Onbinde 4-5 oranında karlılık sağlayan bir işlem için işlem işleme konu döviz satış tutarı üzerinden binde bir oranında vergi almak vergileme mantığına aykırıdır. Bu bakımdan, 6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu’nun 29’uncu maddesinde 4008 sayılı Yasa’nın 35’inci maddesiyle değişiklik yapılarak, anılan madyeye eklenen (p) bendi ile, 01.08.1994 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere arbitraj muameleleri ve bu muameleler sonucu lehe alınan paraların istisna kapsamına alınması yerinde bir düzenleme olmuştur.

Konuya sadece arbitraj işlemi yönünden yaklaşıldığında sorun şimdilik çözümlenmiştir. Ancak, finansal kesim şu anda Türkiye’nin en devingen ve en hızlı değişen kesimidir. Ayrıca, bu kesim Türkiye’nin dünya ülkeleriyle en iyi yarışan kesimlerinin başında gelmektedir. 6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu, artık bu kesimin işlemlerini ve bu kesimde hergün yeni finansal araçlar

Finans Dünayası Dergisi, Haziran 1992, Sayı:30.
Mükellefin Dergisi,Sayı:56, Ağustos 1997, ss.13-18.

yardımıyla gerçekleştirilen yeni işlemlerin vergilenmesini kavramaktan çok uzak kalmıştır. Bu bakımdan, 6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun artık yürürlükten kaldırılması; finansal kesime de yarattıkları katma değer üzerinden belirlenecek özel bir oranda (% 5) KDV konulması daha yerinde olacaktır.

Ayrıca, bugünkü gelişen ve değişen finansal araç ve işlem eşitililiği içinde işlemlerde büyük tıkanıklıklara ve duraksamalara yol açan; kişileri kayıtdışı davranmaya yönelten; ağdaş ödeme araçlarının gelişimini engelleyen; büyük hukuki sorunların yaşanmasına yol açan 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu'nun da yürürlükten kaldırılmasında yarar bulunmaktadır. 488 Sayılı Yasa'nın kaldırılması sonucu bütçe bakımında doğacak gelir azalışı ise, her yurttaşın beyannameli duruma getirilmesi ve beyannamelere pul yaşıştırılması yoluyla giderilebilir.